

RESEÑAS

Jesús BRUFAL SUCARRAT, *El món rural i urbà en la Lleida islàmica (s. XI-XII). Lleida i l'est del districte: Castellldans i el pla del Mascançà*, Lleida, Pagès editors, 2013, 408 pp. (Verum et Pulchrum Medium Aevum; 6). ISBN 978-84-9975-435-2.

Els continguts de la present aportació són, bàsicament, els de la tesi doctoral defensada per Jesús Brufal cinc anys abans a la Universitat de Lleida, uns textos que ha revisat diversament en la versió impresa definitiva. Segons Flocel Sabaté, director de la tesi i prologuista del llibre, el resultat assolit provaria la maduresa i el rigor metodològic de la línia d'investigació desenvolupada, al temps que constituiria un punt d'inflexió i de renovació conceptual en la recerca sobre el nord-est i, encara, sobre el conjunt d'Alandalús (p. 16). Aquí tindrem l'oportunitat de comprovar-ho.

Els títols de l'obra defineixen l'objecte d'estudi, tant en relació a la ciutat com als seus districtes, així com les coordenades geogràfiques i temporals precises que abordaria l'anàlisi, centrada principalment sobre el sector de Castellldans i una part del Mascançà durant l'època taifa i almoràvit. Malgrat tot, comencem per advertir que els continguts són força descompensats en relació al que cabria esperar d'un treball d'aquest tipus, on l'estudi de casos o el treball de camp acostumen a constituir el gruix de l'aportació. Contràriament, aquí els textos introductoris representen no menys del 43% de l'obra (capítols 1 i 2), mentre que els estudis dels sectors rurals de la ciutat, de Castellldans i del Mascançà es limiten al 38% de la paginació (capítols 3, 4 i 5), als quals cal afegir el 19% que el pròleg, les conclusions o una bibliografia suplementària representen. Altrament, cal assenyalar que ens trobem davant d'una redacció descuidada, plena de redundàncies, errors gramaticals i ortogràfics o barbarismes repetitius, com falç per fals, gents per gens, oasis per oasi, el verb obtar o el terme humedal, entre molts altres. També el lector convencional detectarà usos obscurs o anòmals de determinats conceptes en mans de l'autor, tot i que la insistència i la repetició de certes idees principals facilita la comprensió del què realment vol dir.

La introducció comença amb un llarg comentari bibliogràfic sobre la visió d'Alandalús en la historiografia contemporània fins la fi del segle XX, un "repàs" en dirà després (p. 58), i que al capdavant se centra en una selecció d'autors recents que considera innovadors, especialment aquells que representarien noves tendències per a la recerca arqueològica. En la seva opinió, aquestes noves línies serien l'estudi de la configuració del paisatge, l'arqueologia agrària i l'arqueologia de l'arquitectura, mentre perdura una arqueologia tradicional o clàssica que tindria menor interès. La introducció també incorpora dos apartats extensos que defineixen els objectius del treball i els seus mètodes, on vindica la importància que les terres de secà pogueren tenir en el paisatge andalusí lleidatà com una idea principal i on xifra les seves eines en la documentació impresa, en la toponímia i en la prospecció arqueològica convencional. Malgrat les carències, també argumenta que la seva serà una anàlisi interdisciplinària,

seriosa i rigorosa, amb la garantia del marc més general del grup de recerca universitari on s'integra l'autor.

El segon capítol contextualitza el cas de la ciutat de Lleida durant els segles XI-XII, un epígraf que bàsicament desenvolupa una història política de la zona durant les taifes i l'etapa almoràvit. Els seus recursos i paràmetres són principalment els que ofereixen les traduccions de les cròniques àrabs i la historiografia contemporània on, com és tradició, les taifes esclaves s'oposen a les taifes àrabs i aquestes als almoràvits, que considera uns inadaptats.

Al tercer capítol, l'autor s'interroga sobre "què configura el paisatge andalusí de Lleida?" i aquí condueix una primera aproximació a la geografia històrica de la zona, tot caracteritzant tres sectors distints, com serien l'Horta o les indústries de la ciutat, els secans de Castellans i el "gran oasis" (p. 226) que el pla del Mascançà representaria. És aquí també on comença a desplegar el seu aparell conceptual per tal de trobar la resposta cercada, on la pròpia ciutat de Lleida, les fortificacions i els camins resulten ser els agents principals que modelarien el paisatge. Si més no, aquests són els subjectes dels verbs "configurar", "desconfigurar" i "cohesionar", tot bastint un "organigrama organitzatiu" que controlaria o facilitaria "les fiscalitats" i la "productivitat", on sembla referir-se als censos o impostos i a la producció (amb múltiples exemples d'això). Més enllà de les imprecisions lèxiques, també són prova de superficialitat certes afirmacions sense fonament, com ara que els artesans terrissers s'instruïren en les madrasses urbanes o la suposada restauració d'una mesquita a Tarragona l'any 960, tot referint-se a una "làpida" que evidentment desconeix (pp. 198-199 i 228).

El quart capítol s'ocupa íntegrament de Castellans i de la seva zona d'influència, un districte difícil de precisar i que constitueix l'escenari principal de la investigació original. Aquí ha conduït prospeccions i aporta la descripció de 9 jaciments on registra ceràmica del període, com ara "andalusina feudal" a Castellans mateix (p. 242), que considerem un lapsus involuntari. Tots aquests establiments són registrats de temps enrere en la carta arqueològica i els inventaris de patrimoni, que el lector farà bé de consultar atès que sovint aporten dades més àmplies i acurades que les seves apreciacions. Malgrat les imprecisions cronològiques i formals, d'aquí en dedueix una tipologia i un ordre estandarditzat dels assentaments: la pròpia fortificació de Castellans és el centre territorial i postula que seria una "alqueria"; ocuparien un segon lloc altres fortificacions diversificades, com les restes d'una gran construcció en la Vallseca, que considera un "burj", o les torres de planta circular de la Torre de la Coixa ("Vallseca II") i de Timorell II, tot afegint que els topònims "cirera" també serien torres, sense proves que ho avalin; la resta de jaciments proposa que correspondrien a "almúnies" i que serien propietats familiars o privades.

Al cinquè i últim capítol condueix una breu incursió sobre la configuració del paisatge andalusí central del pla del Macançà, amb proves més precàries encara. Segons l'autor, aquí les xarxes hidràuliques de dos reguers documentats al segle XII constituïrien la principal petjada de l'etapa musulmana (p. 307), tot i que combinades amb els usos comunals i ramaders dels estanys, recursos hídrics que satisfarien les *necessitats culturals de la societat islàmica* (p. 331). En afegir l'explotació dels secans, també argumenta sobre el pes que aquí podia tenir una certa herència preislàmica sempre imprecisa, on *l'element autòcton podia quedar diluït enmig del*

concepte societat andalusina (p. 329), com aquell que representaria *l'èlit terratinent muladí, majoritàriament formada pels Banú Qasí* (p. 348). Entenem que s'està referint a l'assimilació cultural de la població autòctona i que ell la situaria vers els segles X-XI, com la datació que atorga als diversos components del paisatge rural que descriu. Igualment i com suposava a Castellldans, aquí també les fortificacions de Barbens i de la torre de la Guàrdia d'Urgell pensa que delatarien l'existència de dues alqueries, una consideració que fa extensiva al cas de Palau d'Anglesola. Al capdavant dedueixo que quan parla d'alqueria vol dir que hi viuria molta gent, mentre que la població de les almúnies seria més reduïda, dos usos imprecisos que són tan originals com desafortunats.

Un voldria ser indulgent amb l'investigador que comença o amb qui s'interessa per l'etapa andalusina de les terres de Lleida, tant necessitada com és d'estudis específics. No puc ser-ho, però, amb qui invoca reiteradament el rigor científic i l'arqueologia sense aportar proves suficients d'haver practicat ni una cosa ni l'altra, tot emprant apriorismes no contrastats i proposant greus confusions conceptuals. No és el primer cop que això passa en l'àmbit del medievalisme acadèmic, on ha ben arrelat una nova espècie de pseudo-arqueòlegs que menyspreen obertament els documents arqueològics, sovint amb l'excusa de la carència de dades o de preteses innovacions. Sóc conscient que l'arqueologia, pròpiament dita, pot resultar inapropiada per donar satisfacció a les exigències del cicle curricular d'un historiador medievalista actualment. També conec, però, les notables aportacions de nombrosos arqueòlegs, aquí ignorades o menystingudes, que han contribuït molt més que això al coneixement científic de l'Edat Mitjana i d'Alandalús, fins i tot en terres de ponent. Qualque cosa no rutlla en la taifa de Lleida.

RAMON MARTÍ

Universitat Autònoma de Barcelona

Rosanna CANTAVELLA (ed.), *El Facet. Una ars amandi medieval*. València, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana - Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2013, 342 pp. (Biblioteca Sanchis Guarner). ISBN 978-84-9883-651-6.

Composat probablement a la primera meitat del segle XII, el poema titulat *Facetus* "Moribus et vita" –amb l'afegit de les primeres paraules amb què s'inicia el poema per tal de distingir-lo d'un altre poema d'igual títol i que es coneix com a *Facetus* "Cum nihil utilius"– és, juntament amb el *Pamphilus*, la primera obra medieval en què s'aplica l'erotodidactisme a la manera d'Ovidi. Ambdues obres gaudiren d'una gran popularitat, inspiraren moltes altres obres i d'elles se'n feren ben aviat traduccions a altres llengües. És el cas del *Facet*, la versió catalana, molt amplificada, del *Facetus* "Moribus et vita". En efecte, el *Facet*, datat a la primera meitat del segle XIV, conté 1742 versos en noves rimades occitanocatalanes enfront el *Facetus* "Moribus et vita", que està format per 510 versos compostos en díctics elegíacs. Ambdós poemes són alhora manuals d'urbanitat i *artes amandi*, unes *artes amandi* que acaben, com no és estrany a l'Edat Mitjana, amb uns *remedia amoris* que es configuren com una re-